

Lakivaliokunta

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi esitutkintalain 3 luvun 11 §:n ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 8 a §:n ja 5 luvun 13 §:n muuttamisesta

JOHDANTO

Vireilletulo

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi esitutkintalain 3 luvun 11 §:n ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 8 a §:n ja 5 luvun 13 §:n muuttamisesta (HE 144/2022 vp): Asia on saapunut lakivaliokuntaan mietinnön antamista varten.

Eduskunta-aloite

Esityksen yhteydessä valiokunta on käsitellyt seuraavan aloitteen:

- Toimenpidealoite TPA 94/2022 vp Ari Koponen ps Toimenpidealoite alaikäisiin kohdistuvien seksuaalirikosten käsittelyaikojen nopeuttamisesta

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut:

- erityisasiantuntija Katja Repo, oikeusministeriö
- johtava asiantuntija Niina Puolusmäki, oikeusministeriö
- lainsäädäntöneuvos Marko Meriniemi, sisäministeriö
- esittelijäneuvos Juha Haapamäki, eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia
- käräjätuomari Antti Tapanila, Pirkanmaan käräjäoikeus
- valtionsyyttäjä Tuire Tamminiemi, Syyttäjälaitos
- erikoissyyttäjä Yrjö Reenilä, Etelä-Suomen syyttäjäalue
- erityisasiantuntija Nina Immonen, Tuomioistuinvirasto
- poliisitarkastaja Kari Siivo, Poliisihallitus
- rikoskomisario Jutta Antikainen, Helsingin poliisilaitos
- asianajaja Hanna-Maria Seppä, Suomen Asianajajaliitto
- professori Matti Tolvanen

Valiokunta on saanut kirjallisen lausunnon:

- Lapsiasiavaltuutetun toimisto
- Lounais-Suomen poliisilaitos
- Rikosuhripäivystys

Valiokunnan mietintö LaVM 17/2022 vp

HALLITUKSEN ESITYS JA EDUSKUNTA-ALOITE

Hallituksen esitys

Esityksessä ehdotetaan muutettaviksi esitutkintalakia ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annettua lakia. Esityksen tavoitteena on nopeuttaa lapsiin kohdistuvien rikosten käsittelyä.

Esityksessä ehdotetaan, että esitutkinta olisi toimitettava kiireellisesti, jos epäillään alle 18-vuotiaaseen kohdistunutta seksuaalirikosta taikka alle 18-vuotiaan henkeen, terveyteen, vapauteen, yksityisyyteen, rauhaan tai kunniaan kohdistunutta rikosta. Myös syyttäjän tulisi näissä tapauksissa ratkaista kiireellisesti, nostaako hän syytteen, sekä nostaa syyte viivytyksettä. Tuomioistuimessa pääkäsittely olisi näissä tilanteissa aloitettava 30 päivän kuluessa asian vireilletulosta.

Esityksellä toteutettaisiin pääministeri Sanna Marinin hallituksen hallitusohjelmaa, jonka mukaan hallitus kiinnittää erityistä huomiota henkilökohtaiseen koskemattomuuteen sekä henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikosten, lapsiin kohdistuvien rikosten sekä lähisuhdeväkivallan vähentämiseen.

Esitys liittyy valtion vuoden 2023 talousarvioesitykseen ja on tarkoitettu käsiteltäväksi sen yhteydessä.

Lait on tarkoitettu tulemaan voimaan lokakuussa 2023.

Toimenpidealoite

Toimenpidealoitteessa TPA 94/2022 vp ehdotetaan, että hallitus ryhtyy toimenpiteisiin nopeuttaakseen alaikäisiin kohdistuvien seksuaalirikosten käsittelyaikoja.

VALIOKUNNAN YLEISPERUSTELUT

Yleistä

Esityksessä ehdotetaan lainsäädäntömuutoksia lapsiin kohdistuvien rikosten käsittelyn nopeuttamiseksi. Esityksessä ehdotetaan tämän johdosta muutoksia esitutkintalakiin (1. lakiehdotus) ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annettuun lakiin (2. lakiehdotus).

Esityksen mukaan esitutkinta on toimitettava kiireellisesti, jos epäillään alle 18-vuotiaaseen kohdistunutta seksuaalirikosta taikka alle 18-vuotiaan henkeen, terveyteen, vapauteen, yksityisyyteen, rauhaan tai kunniaan kohdistunutta rikosta. Myös syyttäjän tulee näissä tapauksissa ratkaista kiireellisesti, nostaako hän syytteen. Niin ikään syytteen nostamisen tulee tapahtua ilman viivytystä. Vastaavasti tuomioistuimessa pääkäsittely on asianomistajan ollessa alle 18-vuotias ja rikoksen kohdistuessa edellä mainittuihin oikeushyviin aloitettava viimeistään 30 päivän kuluessa asian vireilletulosta.

Valiokunnan mietintö LaVM 17/2022 vp

Esityksen perusteluista (s. 4) ilmi käyvin tavoin rikosprosessilainsäädännössä on jo nykyisin erityisiä vaatimuksia rikoksen käsittelyn joutuisuudesta, kun rikoksesta epäilty tai syytetty on alle 18-vuotias. Laissa ei kuitenkaan ole säännöksiä rikosasian kiireellisestä käsittelystä, kun kyse on alle 18-vuotiaasta asianomistajasta. Esityksen perusteluista ilmi käyvin tavoin esityksessä nyt ehdotetut säännökset alle 18-vuotiaaseen kohdistuneen rikoksen osalta vastaavat asiallisesti ja rakenteeltaan pitkälti voimassa olevia säännöksiä alle 18-vuotiaan epäillyn ja syytetyn rikosasian käsittelyn joutuisuudesta. Lakivaliokunta pitää lähtökohtaisesti perusteltuna esityksessä omaksettua ratkaisua, jossa alle 18-vuotiaasta asianomistajaa koskeva sääntely vastaa rakenteeltaan alle 18-vuotiaasta epäiltyä tai syytettyä koskevaa sääntelyä, jolloin sääntely muodostuu näin lähtökohtaisesti yhteneväiseksi kaikkien alle 18-vuotiaiden asianosaisten osalta.

Lapsiin kohdistuneiden rikosten pitkiin käsittelyaikoihin on esityksen perusteluista (s. 6) ilmi käyvin tavoin kiinnitetty viime vuosina huomiota eri tahojen toimesta. Esityksessä selostetun mukaisesti esimerkiksi eduskunnan oikeusasiamies on 2.9.2020 antamassaan ratkaisussa (EOAK/5625/2020) tuonut esiin lapsiin kohdistuvien rikosten prosessin pituuteen liittyviä ongelmia. Ratkaisussa oikeusasiamies on katsonut perustelluksi säätää esitutinnan toimittamisesta kiireellisesti, kun asianomistaja on alle 18-vuotias ainakin henkeen, terveyteen ja seksuaaliseen itsemääräämisoikeuteen kohdistuvien rikosten kohdalla. Joutuisuuden tarkastelu olisi kuitenkin perusteltua toteuttaa koko rikosprosessin, ei pelkästään esitutinnan osalta. Lainsäädäntömuutosten lisäksi ratkaisussa tuodaan esiin riittävän ammattitaidon ja resurssien varmistaminen joutuisuuden edistämiseksi.

Esityksen tavoitteena on sen perustelujen mukaan (s. 8) nopeuttaa lapsiin kohdistuvien rikosten käsittelyä ja tällä tavalla parantaa lapsiuhrien asemaa rikosprosessissa. Tarkoituksena on tehdä lainsäädäntömuutokset, joiden tarve eduskunnan oikeusasiamiehen edellä mainitussa ratkaisussa on nostettu esiin. Esityksen mukaan se myös osaltaan vastaa hallitusohjelman tavoitteisiin haavoittuvassa asemassa oleviin lapsiin kohdistuvien rikosten vähentämisestä ja erityisen haavoittuvassa asemassa olevien uhrien auttamisen kehittämisestä. Ehdotuksilla niin ikään edistetään valtioneuvoston sisäisen turvallisuuden selonteossa (2021) asetettuja tavoitteita paljastaa ja selvittää muun muassa lapsiin kohdistuvia rikoksia tehokkaasti ja tuloksellisesti.

Lakivaliokunta pitää esityksen tavoitetta lapsiin kohdistuneiden rikosten käsittelyn nopeuttamisesta yleisesti ottaen kannatettavana ja perusteltuna. Keskeistä on kuitenkin se, että lainmuutokset yksin eivät riitä ilman riittäviä resursseja. Resurssien riittävyys on edellytys sille, että lainsäädännön tavoitteet kiireellisestä käsittelystä saavutetaan eikä lapsiin kohdistuvien rikosten kiireellinen käsittely viivytä muiden rikosasioiden käsittelyä tai muiden rikosten tutkintaa jouduta entisestään rajoittamaan. Kokonaisuudessaan rikosasioiden käsittelyaikoja on tarpeen pyrkiä lyhentämään kaikkien asiaryhmien ja asianosaisten osalta. Tältä osin merkittävässä asemassa on perusrahoituksen riittävyys, johon nyt käsiteltävän uudistuksen toteuttamiseksi esitetyllä määrärahalla ei ole vaikutusta.

Hallituksen esityksessä selostetuista syistä ja saamansa selvityksen perusteella lakivaliokunta pitää esitystä tarpeellisenä. Lakivaliokunta puoltaa esityksessä ehdotettujen lakiehdotusten hyväksymistä seuraavin huomioin ja muutosehdotuksin.

Valiokunnan mietintö LaVM 17/2022 vp

Esityksessä omaksuttu malli kiireellisestä käsittelystä säätämisestä

Esityksessä ehdotetuissa säännöksissä (1. lakiehdotuksen 3 luvun 11 §, 2. lakiehdotuksen 1 luvun 8 a § ja 5 luvun 13 §) on lähdetty alaikäisiä epäiltyjä ja syytettyjä koskevia säännöksiä vastaavasti siitä, että esitutkinta ja syyteharkinta on toimitettava kiireellisesti ja käräjäoikeudessa pääkäsittely tulee aloittaa 30 päivän kuluessa asian vireilletulosta.

Edellä todetun mukaisesti valiokunta pitää lähtökohtaisesti perusteltuna, että alle 18-vuotiaasta asianomistajaa koskeva sääntely vastaa rakenteeltaan alle 18-vuotiaasta epäiltyä tai syytettyä koskevaa sääntelyä, jolloin sääntely muodostuu näin lähtökohtaisesti yhteneväiseksi kaikkien alle 18-vuotiaiden asianosaisten osalta.

Saamansa selvityksen perusteella lakivaliokunta pitää perusteltuna, että esitutkinta- ja syyteharkintavaiheen osalta ei säädetä nimenomaisista määräajoista asian käsittelylle. Ehdotetun sääntelyn piiriin kuuluvat rikokset voivat poiketa merkittävästi toisistaan siinä, minkälaisia toimenpiteitä ja aikaa rikoksen tutkinta ja syyteharkinta edellyttävät. Myös samalla rikosnimikkeellä tutkittavat rikosasiat voivat poiketa merkittävästikin toisistaan laajuudeltaan. Siten kaikille rikoksille yhteisen määräajan asettaminen ei vaikuta mahdolliselta. Määräajat saattaisivat myös vaikuttaa esitutkintaan ja syyteharkintaan niiden laatua heikentävästi, jos asian käsittelemiselle ei olisi riittävästi aikaa. Lisäksi esimerkiksi seksuaalirikosasioissa joudutaan usein pyytämään erilaisia lausuntoja, jolloin tutkinnan kestoon vaikuttavat myös esitutkintaviranomaisista riippumattomat syyt. Tuomioistuinvaiheeseen ei yleensä liity tällaisia piirteitä, minkä vuoksi siltä osin määräajan säätäminen on mahdollista.

Lisäksi valiokunnan saaman selvityksen mukaan sääntelyn muuttaminen niin, että myös esitutkinta- ja syyteharkintavaiheeseen säädettäisiin määräaika, johtaisi todennäköisesti myös ehdotuksesta aiheutuvien resurssivaikutuksien kasvuun.

Lakivaliokunta katsoo, ettei esitutkinnan ja syyteharkinnan osalta kiireellisyyttä ole muutoinkaan mahdollista määritellä lainsäädännössä tarkemmin. Kiireellisyys tarkoittaa sitä, että asia tulee käsitellä mahdollisimman nopeasti ottaen kuitenkin huomioon esitutkinnalle asetettujen tavoitteiden toteutuminen. On selvää, että erilaisissa asioissa tutkinta-ajat vaihtelevat, vaikka asia olisi kiireellisesti käsiteltävä. Valiokunta katsoo kuitenkin, että soveltamisalaan ehdotetut rikokset ovat tyypillisesti sellaisia, joiden vakavuus ja vahingollisuus asianomistajalle edellyttävät kiireellistä käsittelyä riippumatta siitä, mitä muita piirteitä tapauksessa saattaa olla. Alle 18-vuotiaat henkilöt ovat lapsia ja tarvitsevat erityistä suojelua rikosten haitallisilta vaikutuksilta.

Edellä selostetun ja saamansa selvityksen valossa lakivaliokunta pitää esityksessä omaksuttuja ratkaisuja kiireellisyydestä säätämiseksi asianmukaisina.

Säännösten piiriin kuuluvat rikokset

Esityksessä ehdotetut säännökset (1. lakiehdotuksen 3 luvun 11 §, 2. lakiehdotuksen 1 luvun 8 a § ja 5 luvun 13 §) kiireellisestä käsittelystä kattavat lapsen henkeen, terveyteen, vapauteen ja yksityisyyteen, rauhaan ja kunniaan kohdistuvat rikokset sekä seksuaalirikokset. Erityisesti henkeen,

Valiokunnan mietintö LaVM 17/2022 vp

terveyteen ja vapauteen kohdistuvat rikokset sekä seksuaalirikokset ovat luonteensa vuoksi yleensä sellaisia rikoksia, joiden osalta kiireellisen käsittelyn tärkeys on erityisen korostunut.

Valiokunnan asiantuntijakuulemisessa on tuotu esiin näkemyksiä siitä, että yksityisyyteen, rauhaan ja kunniaan kohdistuvien rikosten osalta kiireellisyysvaatimuksen säätäminen ei olisi vastaavalla tavalla välttämätöntä kuin muiden ehdotetun sääntelyn kattamien rikosten osalta. Rikoslain 24 luvun 9 §:n perusmuotoista kunnianloukkausta ja 8 §:n yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämistä koskevien rikosten kiireellistä käsittelyä ei seuraamus eli sakkorangaistus huomioon voida pitää täysin perusteltuna eikä se ole oikeassa suhteessa rikostutkinnan priorisointiperusteisiin kokonaisuutena. Toisaalta on myös katsottu, että myös tällaiset rikokset voivat olla alaikäiselle uhrille hyvin haitallisia ja pitkittynyt prosessi aiheuttaa lapselle usein voimakasta ja tarpeetonta raskautta.

Oikeusministeriöltä saadun selvityksen mukaan esityksen valmisteluvaiheessa on pidetty mahdollisena myös sellaista ratkaisua, jossa säännösten piiristä olisi suljettu pois yksityisyyteen, rauhaan ja kunniaan kohdistuvat rikokset. Näiden rikosten vähäisen määrän vuoksi viranomaisten resurssitarvearvioissa tällaisella rajauksella olisi kuitenkin ollut vain varsin vähäinen merkitys.

Edellä selostetun ja saamansa selvityksen perusteella lakivaliokunta katsoo asiaa kokonaisuutena harkittuaan, että kiireellinen käsittely on perusteltua ulottaa koskemaan esityksen mukaisesti myös yksityisyyteen, rauhaan ja kunniaan kohdistuvia rikoksia. Nämä rikokset voivat liittyä esimerkiksi verkossa tapahtuvaan kiusaamiseen. Tällaisilla rikoksilla voi siten olla alaikäisen asianomistajan kannalta niin ikään erityisen suuri merkitys, minkä vuoksi niidenkin käsitteleminen kiireellisesti on valiokunnan näkemyksen mukaan perusteltua. Valiokunta pitää näin ollen hallituksen esitystä kiireellisen käsittelyn soveltamisalan piiriin kuuluvien rikosten osalta asianmukaisena.

Pääkäsittelyn aloittamisen määräaika

Esityksessä ehdotetaan (2. lakiehdotuksen 5 luvun 13 §:n uusi 3 mom.), että pääkäsittely tulee aloittaa 30 päivän kuluessa asian vireilletulosta säännösten kattamissa rikosasioissa. Ehdotus vastaa pääkäsittelyn aloittamisen määräajan osalta alaikäisiä vastaajia koskevaa voimassa olevaa säännöstä (laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa, 5 luvun 13 §:n 2 momentti).

Osa valiokunnan kuulemista asiantuntijoista on pitänyt 30 päivän määräaikaan käytännössä liian lyhyenä muun muassa siitä syystä, että pääkäsittely ja siihen valmistautuminen pystyttäisiin turvaamaan. Toisaalta on tuotu esiin, että pääkäsittelyn aloittaminen 30 päivässä ei ole mahdoton toteuttaa, mikäli riittävät resurssit on turvattu. Resurssien yleisestä riittävyydestä on kuitenkin esitetty vakavia epäilyksiä, minkä johdosta valiokunta pitää ehdottoman tärkeänä asian seuranta.

Saamaansa selvitystä kokonaisuutena arvioituaan lakivaliokunta katsoo, että esityksessä ehdotettu 30 päivän määräaika on perusteltu etenkin siitä näkökulmasta, että sääntely on yhdenvertaista sekä vastaajille että asianomistajille. Määräajan pidentäminen ehdotetusta asettaisi alaikäiset asianomistajat alaikäisiä vastaajia heikompaan asemaan. Ehdotettu määräaika voi lisäksi tukea sitä, että asia saatetaan esitutkinnassa ja syyteharkinnassa mahdollisimman jäsenneltyyn muotoon. Lakivaliokunta kiinnittää lisäksi huomiota 5 luvun 13 §:n 4 momentin sisältämään säänte-

Valiokunnan mietintö LaVM 17/2022 vp

lyyn, joka mahdollistaa siinä tarkoitetuissa tilanteissa pidemmän määräajan pääkäsittelyn aloittamiselle. Esityksen perustelujen mukaan (s. 14) riittävän joustavuuden varmistamiseksi 4 momentin soveltamisalaan on perusteltua kuulua myös alaikäisiä asianomistajia koskeva esityksessä ehdotettu 3 momentti. Kyseisen 4 momentin mukaan, jos 7 tai 11 §:ssä tarkoitettu toimenpide, syytteiden käsitteleminen yhdessä tai muu tärkeä syy vaatii, 1—3 momentissa tarkoitettu määräaika voidaan määrätä säädettyä pidemmäksi.

Edellä selostetun ja saamansa selvityksen valossa valiokunta katsoo, että esityksessä ehdotettu sääntely koskien pääkäsittelyn aloittamisen määräaikaa on perusteltu. Valiokunta kuitenkin vahvasti painottaa, että sääntelyn toimivuus edellyttää riittävien resurssien turvaamista. Valiokunta lausuu jäljempänä tarkemmin resurssikysymyksistä.

Valiokunta korostaa lisäksi, että uudistuksen toteuttamisen kannalta on tärkeää, että asianomistajan avustajan tarpeesta huolehditaan jo esitutkintavaiheessa, avustaja huomioidaan sopivan istuntopäivän etsimisessä sekä asianomistajan ohjaamisesta tukipalveluihin huolehditaan.

Asianomistajan iän määrytyminen säännösten soveltamisen kannalta

Esityksessä ehdotetut, kiireellistä käsittelyä esitutkinnassa ja syyteharkinnassa koskevien esitutkintalain 3 luvun 11 §:n 3 momentti ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 8 a §:n 3 momentti koskevat esityksen mukaan asianomistajia, jotka ovat alle 18-vuotiaita toimenpiteen suorittamisen aikaan (ks. HE, s. 13). Pääkäsittelyn aloittamista 30 päivässä käräjäoikeudessa koskevan oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 luvun 13 §:n 3 momentin kannalta määräävää on asianomistajan ikä asian tullessa vireille (ks. HE, s. 13).

Asianomistajan iän vaikutusta prosessin eri vaiheissa säännösten soveltamisen kannalta koskeva, esityksen perusteluissa (s. 13) todettu pohjautuu valiokunnan saaman selvityksen mukaan alaikäisiä epäiltyjä ja syytettyjä koskevaan sääntelyyn. Alaikäisiä epäiltyjä ja syytettyjä koskevien esitutkintalain 3 luvun 11 §:n 2 momentin ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 8 a §:n 2 momentin esitöiden mukaan ratkaisevaa säännösten soveltamisen kannalta on epäiltyyn tai syytetyn ikä toimenpiteiden suorittamisen hetkellä (HE 82/1995 vp, s. 162 ja HE 222/2010 vp, s. 189 ja 194). Myös oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 luvun 13 §:n 2 momentin soveltaminen arvioidaan sen mukaan, minkä ikäinen vastaaja on asian tullessa vireille (HE 82/1995 vp, s. 72). Lakivaliokunta katsoo, että on johdonmukaista, että alaikäisiä epäiltyjä ja syytettyjä sekä alaikäisiä asianomistajia koskevia, kiireellistä käsittelyä turvaavia säännöksiä sovelletaan vastaavin edellytyksin. Tämän vuoksi on perusteltua, että nyt ehdotettavien säännösten soveltamista arvioidaan samoista lähtökohdista. Mikäli näistä lähtökohdista poikettaisiin käsiteltävänä olevan esityksen osalta, myös alaikäisiä epäiltyjä ja syytettyjä koskevia säännöksiä pitäisi muuttaa vastaavasti. Valiokunnan oikeusministeriöltä saaman selvityksen mukaan, koska kyse ei kuitenkaan ole vain asianomistajia koskevasta sääntelystä, näitä kysymyksiä ei myöskään ole arvioitu esityksen taustalla olleessa hankkeessa laajemmin.

Valiokunnan asiantuntijakuulemisessa on tuotu esiin, että nyt ehdotettujen säännösten soveltamisen kannalta määräävää tulisi olla asianomistajan ikä rikoksen tekohetkellä. Edelleen asiantuntijakuulemisessa on tuotu esiin näkemys, ettei olisi perusteltua, että rikosprosessi, joka olisi sitä

Valiokunnan mietintö LaVM 17/2022 vp

aloitettaessa kiireellinen, muuttuisi pitkittyessään ei-kiireelliseksi, jos asianomistaja täyttää 18 vuotta.

Esitystä ja samaansa selvitystä arvioituaan lakivaliokunta ei pidä perusteltuna esityksessä ehdotetusta poikkeavaa ratkaisua, jossa määräävää olisi asianomistajan ikä rikoksen tekohetkellä. Erityisesti esitutkinnassa voi olla haasteena tietää heti, milloin rikos on tehty ja minkä ikäinen asianomistaja on tuolloin ollut. Lisäksi eräät seksuaalirikokset vanhentuvat aikaisintaan, kun asianomistaja täyttää 28 vuotta. Näin ollen eteen voisi tulla tilanteita, joissa asianomistaja olisi selvästi jo aikuinen, mutta rikosasia tulisi silti käsitellä kiireellisesti. Kiireelliselle käsittelylle asianomistajan ollessa jo selkeästi aikuinen ei ole vastaavia perusteita kuin lapsiasianomistajien osalta. Sääntelyn muuttaminen tällä tavoin esityksestä poikkeavalla tavalla johtaisi saadun selvityksen mukaan myös ehdotuksista aiheutuvien resurssivaikutuksien kasvuun.

Valiokunta ei pidä perusteltuna myöskään sellaista esityksessä ehdotetusta poikkeavaa vaihtoehtoa, jossa määräävää olisi koko rikosprosessin ajan asianomistajan ikä esitutinnan alkamishetkellä. Rikosprosessilainsäädännössä yleisesti joko asianomistajan ikä rikoksen tekohetkellä tai säännöksen soveltamishetkellä on määräävää. Ottamalla lähtökohdaksi asianomistajan iän esitutinnan alkamishetkellä luotaisiin kolmas kategoria näiden rinnalle. Lakivaliokunta katsoo myös, että muuttamalla säännöksiä tällä tavalla saattaisi olla tarpeellista arvioida myös muita voimassa olevan lain säännöksiä, joissa asianomistajan ikä on säännöksen soveltamisen edellytyksenä. Tällainen ratkaisu niin ikään lisäisi valiokunnan saaman selvityksen mukaan ehdotuksesta aiheutuvia resurssivaikutuksia.

Valiokunnan käsityksen mukaan molemmissa edellä mainituissa vaihtoehtoisissa ratkaisuissa tulisi arvioida myös alaikäisiä epäiltyjä ja syytettyjä koskevien säännösten muuttamista vastaavalla tavalla. Saadun selvityksen mukaan tällaisistakin muutoksista aiheutuisi resurssivaikutuksia.

Edellä selostetun perusteella lakivaliokunta pitää esityksessä omaksuttua ratkaisua asianomistajan iän määräytymisestä säännösten soveltamisen kannalta asianmukaisena ja perusteltuna. Lakivaliokunta ehdottaa kuitenkin jäljempänä yksityiskohtaisissa perusteluissa tarkemmin selostetuin tavoin 1. lakiehdotuksen 3 luvun 11 §:n 3 momentin tarkistamista siten, että säännöksestä käy selkeämmin ilmi säännöksen tarkoitus siitä, että ratkaisevaa on asianomistajan ikä toimenpiteen suorittamisen aikaan.

Resurssit

Esityksessä ehdotetut lainsäädäntömuutokset tarkoittavat, että poliisin, syyttäjien ja tuomioistuinten tulee käsitellä merkittävä osa lapsiin kohdistuvista rikosasioista kiireellisesti. Muutokset eivät itsessään tarkoita tällaisten rikosasioiden lisääntymistä. Näiden rikosasioiden käsittelyn priorisointi vaikuttaa kuitenkin viranomaisten toimintaan, sillä kiireellinen käsittely tulee ottaa huomioon järjestettäessä viranomaisten työskentelyä. Ilman riittäviä resurssilisiä muutoksilla on muiden rikosasioiden käsittelyä viivästyttävä vaikutus. Viranomaistoiminnan laatu voi myös kärsiä, jos lapsia koskevia asioita joutuvat käsittelemään poliisit, syyttäjät ja tuomarit, jotka eivät ole erikoistuneet käsittelemään näitä asioita.

Valiokunnan mietintö LaVM 17/2022 vp

Esityksen taloudellisia vaikutuksia on selostettu esityksen perusteluissa (s. 9—11). Ehdotetut lait on tarkoitettu tulemaan voimaan lokakuussa 2023. Esityksen perustelujen mukaan esityksestä aiheutuisi vuonna 2023 valtiontaloudelle menolisäyksiä Syyttäjälaitoksen toimintamenoihin 238 000 euroa, tuomioistuinten toimintamenoihin 326 000 euroa ja poliisin toimintamenoihin 565 000 euroa. Vuodesta 2024 alkaen ehdotuksista aiheutuvat menolisäykset olisivat vuosittain yhteensä 4,315 miljoonaa euroa. Nyt käsiteltävä esitys liittyy valtion vuoden 2023 talousarvioesitykseen ja on tarkoitettu käsiteltäväksi sen yhteydessä. Resurssitarpeista aiheutuvat määrärahaesitykset sisältyvät vuoden 2023 talousarvioesitykseen.

Valiokunnan asiantuntijakuulemisissa on kuitenkin esitetty rikosasioita käsittelevien toimijoiden taholta vahvoja epäilyksiä esitettyjen resurssilisäysten riittävyydestä. Osin resursseja koskevat huolet liittyvät siihen, että nykyistenkin tehtävien hoitoon varattujen resurssien katsotaan olevan riittämättömät. Asiantuntijakuulemisissa on noussut esiin myös lapsiin kohdistuvia rikosasioita käsittelevän henkilöstön erityisosaamisen merkitys sekä se, että liiallinen työmäärä heijastuu muun muassa erikoiskoulutetun henkilöstön hakeutumisena muihin tehtäviin. On myös huomioitava, että viranhaltijat toimivat virkavastuulla.

Oikeusministeriöltä saadun selvityksen mukaan uudistuksen resurssivaikutukset on pyritty arvioimaan realistisesti siten, että uudistuksen toteuttaminen käytännössä on mahdollista. Oikeusministeriön mukaan vaikutukset perustuvat Poliisihallitukselta sekä Syyttäjälaitokselta ja Tuomioistuinvirastolta saatuihin arvioihin, jotka pohjautuvat ehdotetun sääntelyn piiriin kuuluvia rikosasioita koskeviin tilastotietoihin.

Lakivaliokunta katsoo, että ehdotettu uudistus on perusteltu, minkä vuoksi on erittäin tärkeää, että sille varataan riittävä pysyvä rahoitus. Riittävien määrärahojen merkitystä korostaa se, ettei uudistus saa viivästyttää muiden rikosasioiden käsittelyä. On myös huomioitava, että seksuaalirikoksia koskevan rikoslain 20 luvun uudistuksen myötä poliisin tutkittaviksi sekä syyttäjän ja tuomioistuimen käsiteltäviksi arvioidaan tulevan uusia rikosasioita (ks. LaVM 10/2022 vp, s. 17). Näin ollen on syytä olettaa, että osa tällaisista rikoksista kohdistuu lapsiin, joita koskevat asiat tulevat käsiteltäväksi kiireellisesti nyt käsiteltävänä olevan esityksen myötä.

Uuden pysyvän rahoituksen turvaamiseksi on olennaista, että esitys käsitellään vuoden 2023 talousarvioesityksen yhteydessä sekä siten, että vuodesta 2024 lukien täysimääräiset pysyvät lisämenot voidaan viedä vaalikauden viimeiseen, ns. tekniseen kehykseen eduskunnan hyväksyessä tämän budjettilakiesityksen. Ehdotetun sääntelyn toimivuutta ja sille osoitettujen resurssien riittävyyttä tulee kuitenkin aktiivisesti seurata ja ryhtyä tarvittaessa välittömiin toimiin resurssien lisäämiseksi, mikäli resurssit osoittautuvat käytännössä riittämättömiksi erityisesti siten, että muiden rikosasioiden käsittely viivästyisi lapsiin kohdistuvien rikosten kiireellisen käsittelyn vuoksi. Valiokunta ehdottaa asiasta lausuman hyväksymistä (*Valiokunnan lausumaehdotus*).

Valiokunta yhtyy asiantuntijakuulemisissa esille tulleeseen huoleen nykyisiin tehtäviin varattujen resurssien riittämättömyydestä ja toteaa kiinnittäneensä jo useiden vuosien ajan toistuvasti vakavaa huomiota oikeudenhoidon perusrahoituksen riittämättömyyteen ja sen aiheuttamiin merkittäviin ongelmiin toimijoille ja kansalaisille. Näitä seikkoja on käsitelty erityisesti vuoden 2021 ja kuluvan vuoden lausunnoissa julkisen talouden suunnitelmista (ks. LaVL 18/2022 vp ja LaVL 11/2021 vp ja niissä viitatus aiemmat lausunnot). Lakivaliokunta on pitänyt välttämättömänä, että

Valiokunnan mietintö LaVM 17/2022 vp

oikeudenhoidon perusrahoitusta viipymättä korotetaan olennaisesti ja pysyväisluonteisesti (LaVL 11/2021 vp). Valiokunnan kannanotoista huolimatta oikeudenhoidon toimijoiden perusrahoitukseen ei kuitenkaan ole tullut korjausta, mitä valiokunta on pitänyt valitettavana (ks. mm. LaVL 24/2022 vp).

Eduskunta on lakivaliokunnan mietinnön (LaVM 16/2021 vp) pohjalta edellyttänyt, että oikeudenhoidon toimintaedellytyksistä laaditaan valtioneuvoston selonteko. Selonteko on annettu eduskunnalle 17.11.2022. Valiokunta lausuu oikeudenhoidon perusrahoituksesta tarkemmin selonteon käsittelyn yhteydessä.

Toimenpidealoite

Toimenpidealoitteessa TPA 94/2022 vp ehdotetaan, että hallitus ryhtyy toimenpiteisiin nopeutukseen alaikäisiin kohdistuvien seksuaalirikosten käsittelyaikoja. Toimenpidealoitteessa tuodaan esiin erityisesti lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten käsittelyaikojen pidentyminen viime vuosina ja pitkien käsittelyaikojen aiheuttamat ongelmat. Toimenpidealoitteen mukaan alaikäisiin kohdistuviin seksuaalirikoksiin tulisi yhteiskunnassamme panostaa enemmän suhteessa muihin rikoslajeihin. Alaikäisiin kohdistuvat rikokset tulisi käsitellä ilman viivytyksiä ja huolehtia siitä, että käsittelyajat eivät muodostu kohtuuttoman pitkiksi.

Nyt käsiteltävässä hallituksen esityksessä ehdotetaan lainsäädäntömuutoksia, joiden tarkoitus on varmistaa rikosasian kiireellinen käsittely muun muassa lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa. Tavoitteena on lyhentää näiden rikosten käsittelyaikoja. Siten hallituksen esitys vastaa osaltaan toimenpidealoitteessa ehdotettuun. Koska lakivaliokunta ehdottaa hallituksen esitykseen sisältyvien lakiehdotusten hyväksymistä eräin muutoksin, lakivaliokunta ehdottaa, että *toimenpidealoite hylätään*.

VALIOKUNNAN YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

1. Laki esitutkintalain 3 luvun 11 §:n muuttamisesta

3 luku. Esitutinnan toimittamisen yleiset säännökset

11 §. Esitutinnan toimittamisaika. Pykälä sisältää säännökset esitutinnan toimittamisajasta. Esityksen mukaan 11 §:ään lisätään uusi 3 momentti, jonka mukaan esitutkinta on toimitettava kiireellisesti, jos epäillä, että alle 18-vuotiaaseen kohdistunutta seksuaalirikosta taikka alle 18-vuotiaan henkeen, terveyteen, vapauteen, yksityisyyteen, rauhaan tai kunniaan kohdistunutta rikosta.

Edellä yleisperusteluissa selostetuista syistä lakivaliokunta pitää ehdotettua säännöstä lähtökohteisesti perusteltuna. Yleisperusteluissa selostetuista tavoin tarkoitus on, että säännöksen soveltamisen osalta ratkaisevaa on asianomistajan ikä toimenpiteen suorittamishetkellä. Ehdotetun säännöksen sanamuoto "jos epäillä, että alle 18-vuotiaaseen kohdistunutta... rikosta" on kuitenkin tämän osalta tulkinnanvarainen. Jotta säännöksen sanamuoto vastaisi paremmin sen tarkoitusta, valiokunta ehdottaa 3 momentin tarkistamista kuulumaan seuraavasti: Esitutkinta on toimitettava kiireellisesti, jos asianomistaja on alle 18-vuotias ja epäilty rikos on asianomistajaan kohdistunut

Valiokunnan mietintö LaVM 17/2022 vp

seksuaalirikos tai asianomistajan henkeen, terveyteen, vapauteen, yksityisyyteen, rauhaan tai kunniaan kohdistunut rikos.

VALIOKUNNAN PÄÄTÖSEHDOTUS

Lakivaliokunnan päätösehdotus:

Eduskunta hyväksyy muuttamattomana hallituksen esitykseen HE 144/2022 vp sisältyvän 2. lakiehdotuksen.

Eduskunta hyväksyy muutettuna hallituksen esitykseen HE 144/2022 vp sisältyvän 1. lakiehdotuksen. (Valiokunnan muutosehdotukset)

Eduskunta hylkää toimenpidealoitteen TPA 94/2022 vp.

Eduskunta hyväksyy yhden lausuman. (Valiokunnan lausumaehdotus)

Valiokunnan muutosehdotukset

1.

Laki

esitutkintalain 3 luvun 11 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
lisätään esitutkintalain (805/2011) 3 luvun 11 §:ään uusi 3 momentti, jolloin nykyinen 3 momentti siirtyy 4 momentiksi, seuraavasti:

Valiokunnan mietintö LaVM 17/2022 vp

3 luku

Esitutinnan toimittamisen yleiset säännökset

11 §

Esitutinnan toimittamisaika

Esitutkinta on toimitettava kiireellisesti, jos asianomistaja on alle 18-vuotias ja epäilty rikos on asianomistajaan kohdistunut seksuaalirikos tai asianomistajan henkeen, terveyteen, vapauteen, yksityisyyteen, rauhaan tai kunniaan kohdistunut rikos.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

2.

Laki

oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 8 a §:n ja 5 luvun 13 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 5 luvun 13 §:n 2 ja 3 momentti, sellaisina kuin ne ovat laissa 243/2006, sekä

lisätään 1 luvun 8 a §:ään, sellaisena kuin se on laeissa 647/2003 ja 670/2014, uusi 3 momentti, sekä 5 luvun 13 §:ään, sellaisena kuin se on laeissa 243/2006 ja 97/2022, uusi 3 momentti, jolloin muutettu 3 momentti siirtyy 4 momentiksi, seuraavasti:

Valiokunnan mietintö LaVM 17/2022 vp

1 luku

Syyteoikeudesta ja syyteharkinnasta

8 a §

— — — — —
Jos asianomistaja on alle 18-vuotias ja epäilty rikos on asianomistajaan kohdistunut seksuaalirikos tai hänen henkeensä, terveyteensä, vapauteensa, yksityisyyteensä, rauhaansa tai kunniaansa kohdistunut rikos, syyttäjän on kiireellisesti ratkaistava, nostaako hän syytteen. Myös syyte on nostettava ilman viivytystä.

5 luku

Syytteen vireillepanosta

13 §

— — — — —
Jos alle 18-vuotias vastaaja on syytteessä rikoksesta, josta syytteessä mainittujen seikkojen vallitessa tehtynä on säädetty ankarampi rangaistus kuin kuusi kuukautta vankeutta, pääkäsittely on aloitettava 30 päivän kuluessa rikosasian vireilletulosta. Jos pääkäsittely peruutetaan, uusi pääkäsittely on aloitettava 30 päivän kuluessa päivästä, jona pääkäsittely oli tarkoitus aloittaa.

Jos rikosasian asianomistaja on alle 18-vuotias ja epäilty rikos on asianomistajaan kohdistunut seksuaalirikos tai hänen henkeensä, terveyteensä, vapauteensa, yksityisyyteensä, rauhaansa tai kunniaansa kohdistunut rikos, pääkäsittely on aloitettava 30 päivän kuluessa rikosasian vireilletulosta. Jos pääkäsittely peruutetaan, uusi pääkäsittely on aloitettava 30 päivän kuluessa päivästä, jona pääkäsittely oli tarkoitus aloittaa.

Jos 7 tai 11 §:ssä tarkoitettu toimenpide, syytteiden käsitteleminen yhdessä tai muu tärkeä syy vaatii, 1—3 momentissa tarkoitettu määräaika voidaan määrätä säädettyä pidemmäksi.

— — — — —
Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .
— — — — —

Valiokunnan lausumaehdotus

Eduskunta edellyttää, että hallitus seuraa aktiivisesti lapsiin kohdistuvien rikosten kiireelliseen käsittelyyn osoitettujen resurssien riittävyyttä ja ryhtyy välittömiin toimenpiteisiin resurssien lisäämiseksi, mikäli resurssit osoittautuvat käytännössä riittämättömiksi erityisesti siten, että muiden rikosasioiden käsittely viivästyy.

Valiokunnan mietintö LaVM 17/2022 vp

Helsingissä 24.11.2022

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Leena Meri ps
varapuheenjohtaja Sandra Bergqvist r
jäsen Hanna Huttunen kesk
jäsen Pihla Keto-Huovinen kok
jäsen Marko Kilpi kok
jäsen Pasi Kivisaari kesk
jäsen Antero Laukkanen kd
jäsen Mari Rantanen ps
jäsen Ruut Sjöblom kok (osittain)
jäsen Mirka Soinikoski vihr
jäsen Paula Werning sd
varajäsen Tuomas Kettunen kesk
varajäsen Veikko Vallin ps

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Mikko Monto